

FELSEFİ SÜREÇ İÇİNDE DÜŞÜNME OLGUSU*

Araştırma Makalesi / Research Article

Başerer, D. ve Duman, E. Z. (2019). Felsefi Süreç
İçinde Düşünme Olgusu. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli
Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 379-395.

Geliş Tarihi: 09.07.2019

Kabul Tarihi: 26.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Arş. Gör. Dr. Dilek BAŞERER
Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
dilek.baserer@atauni.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-7098-3645

Doç Dr. Ekrem Ziya DUMAN
Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
ezduman@gazi.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-1965-1378

ÖZ

Düşünme, yüklem, yani iş, eylem, oluşturmaktır. Düşünce ise, nesne, yani öznenin yaptığı iş, eylemden etkilenen ögedir. Kısaca düşünce, düşünme eylemlerinin sonunda ortaya çıkan, başkaları için de varlık bulan üründür. Sistematik ifadeyle, düşünme; kişinin kendi içerisinde bir faaliyet iken, düşünce ise düşünmenin başka bilinçlere ulaşmış halidir.

Her eylem düşünmeyi gerektirir. Bu nedenle de insanın var olduğu andan itibaren düşünme olgusu oluşmuş ve felsefeye temel prensip olmuştur. Çünkü düşünme olmadan hareket etmek, eylemleri gerçekleştirmek oldukça zordur. Bu nedenle de felsefi süreç içinde düşünme olgusunun nasıl ele alındığını, düşünceden farkını ve filozofların düşünme hakkındaki söylemleri çalışma açısından önem arz etmektedir. Bundan kaynaklı olarak ilk örneklerine giderek düşünme sürecinin filozoflar tarafından algılanışına bakılmış, ardına düşünme üzerine temel olarak değinen filozoflar (Sokrates, Platon, Aristoteles, Descartes, Kant, Hegel, Heidegger gibi) açıdan bu olgu ele alınmıştır.

Düşünme yüzyıllar içinde ana madde sorgulamasından başlayarak, spesifik olarak ele alınan ve Varlık'ın açıklanmasına kadar giden bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Buradan çıkan sonuç ise, düşünmenin yıllar içinde değiştiği, sadece bilişsel bir süreç olarak ele alınmadığı, içsel bir konuşma yanında mantıksal ve varlıksal olarak ele alındığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Düşünme, Düşünce, Mantık, Filozof.

THINKING CASE IN PHILOSOPHICAL PROCESS

ABSTRACT

Thinking, predicate, ie work, action, create. Thought is the object, that is, the work that the subject does. In short, thought is the product that emerged at the end of the actions of thinking and found for others. Systematic expression, thinking; while the person is an activity in itself, thought is the state of thinking reached another consciousness. Every action requires thinking. For this reason, the phenomenon of thinking has

* Bu makale, "Mantıksal Düşünmenin Geliştirilmesine İlişkin Bir Araştırma" başlıklı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır

emerged from the point where people existed, and philosophy has been the basic principle. Because it is quite difficult to act without thinking and to perform actions. For this reason, the philosophical process of thinking in the process of thinking, the difference from thinking and philosophers thinking about the discourse is important for the study. As a result, the first examples of the process of thinking by discussed. Thinking has been considered as a process that has been specifically addressed until the disclosure of Being, starting from the questioning of matter during centuries. The result is that the thinking has changed over the years, it is not only considered as a cognitive process, but it is also discussed as an internal conversation along with logical and existential.

Keywords: Thinking, Thought, Logic, Philosopher.

1. GİRİŞ

1.1. *Düşünme Nedir? Düşünceden Farkı Nedir?*

Düşünme, takdir etme ve muhakeme gücüdür. Düşünmek, eğri ile doğruyu ayırt etmektir. Tam ve sağlam olanı bulmaktır. Çünkü gerçeğin mükemmel şekli daima ölçüye, çelişmeler arasındaki dengenin sağlanmasına, ayrıntının anlaşılmasına bağlıdır. Düşünmenin mahsulü olan düşüncelerle, düşünme arasında büyük farklar vardır. Düşünce ve düşünme sahaları, evvelâ varlık karakterleri bakımından birbirinden çok farklıdır. Düşünme, reel bir varlık alanına aittir ve onun bir taraftan psişik bir olay, bir fonksiyon karakteri, diğer taraftan bir edim karakteri vardır. Hâlbuki ideal bir varlık alanına ait olan düşüncelerin ne bir olay ve fonksiyon, ne de bir edim karakteri vardır. Bu fark, aynı zamanda düşüncelerin özne alanından çözümlenerek, ondan ayrılmasını, ya da onların nesnel bir karakter taşımalarını sağlar. Bu nedenle düşünceler, öznelerin birinden diğerine taşınabilir; onlar yeni baştan başka bir düşünmenin nesnesi olabilirler; mesela düşünceler tartışılabilir, reddedilebilirler, çürütülebilirler, kabul edilebilir. Düşünce ile düşünme arasında özne ile olan ilişkileri bakımından bir fark vardır. Düşünceler, öznenin çözümlenerek ideal, mantıki alana “kaldırılabilirler”, bu alanda varlıklarını devam ettirdikleri halde, düşünme, öznesiz bir an bile var olamaz; zira öznesiz bir düşünme fenomeni düşünmek, dört köşeli bir daire düşünmek kadar manasızdır (Mengüşoğlu, 1988).

Düşünme, bilgiye ya da düşünceye ihtiyaç duyar. Düşünme yolculuğuna çıkarken, yolculuğa boş bir şekilde çıkmayız. Bize yardımcı olan tarihsel, sosyal ve kültürel ortamlardan beslenen donanımlar, düşünceler vardır. Düşünme geleneğimiz ne kadar köklü ise, düşünme yolculuğumuzda da kendimize o kadar güvenli bir yol çizeriz (Taşdelen, 2012). Düşünme deneme, yeniden deneme ve kavrama, kurma olup; kaynağı merak dayanır. Merak, mevcut cevaplarla yetinmemek, tatmin olmamak, onlardan kuşku duymak, bilme, anlama isteğiyle, ikna olmaya ulaşmayı aramaktır. İknada da “bu, budur” demek, düşünmeyi mutlaklaştırır, yolunu keser. Bunun yerine “ben böyle düşünüyorum” demek, düşünmeye yeni ufuklar, yeni yollar ve yeni çareler açar (Taşdelen, 2012).

Düşünme süreci, insanın oluşumundan beri gelen süregelen bir süreçtir. Bu süreç insanların kendilerini ifade etmeleri ile başlamıştır. Düşünme olgusu felsefenin temel yapısıdır. Bu yapı da filozoflar tarafından çeşitli şekillerle değerlendirilmiştir. İlk örnekleri de doğa filozofların da görünmektedir. Ayrıca düşünme üzerine spesifik görüşleri olan isimlerden “Düşünüyorum o halde varım” diyen Descartes, zihnin temel yapılarını bir araya getiren etkin işlev olarak düşünme üzerine değinen Kant, düşünmeyi dinamik bir yapı olarak ele alan Hegel ile düşünmenin düşünmeyi konu edinmiş olan ve hakkında düşünerek elde edilen bir düşünme olduğunu söyleyen Heidegger ele alınmıştır.

1.2. *Doğa Filozoflarında Düşünme*

Geçmiş Mısır, Mezopotamya, Finike, Hint, Çin, İran’a kadar uzanan doğru düşünme yeteneğinin hazırlıkları asıl olarak Antik Yunan felsefesine dayandırılabilir (Taylan, 2011). Doğa

filozofları ile başlayan bu süreçte ilk doğa filozofları olan Thales ve Anaximenes doğrudan varlıkla ilgilenmişlerdir.

Doğrudan doğa üzerine düşünen ilk filozof Thales'tir. Thales, doğanın kendisinden yapıldığı evrensel tözün, her şeyin kökü olan temel ilkenin ne olduğu sorusunu sorarak işe başlar. Thales bu soruya, su yanıtını verir. Her şey sudan türeyip tekrar suya döner. Düz bir tepsi olan yer de okyanusta yüzer. Aristoteles, deniz kıyısında yaşamış olan Thales'in suyun canlılar için yaşamsal önemini gözeterek, her şeyin nemden türeyip onun tarafından canlı tutulduğunu, her şeyin besininin nem olduğunu, bu nedenle de her şeyin tohumunun nemli bir yapısı olmasından kaynaklı suyun nemli şeylerin kökeni olduğunu düşünüp, suyu seçtiği yolunda yorumlamıştır (Aristoteles, 1984).

Thales'den sonra Anaksimandros doğanın ana maddesinin su gibi belirli bir şeyle sınırlanmayacağını söyler. Ona göre belirli olan bir şey, sonlu, sınırlı olduğundan, oluşmuş bir şeydir. Dolayısıyla nasıl oluştuğunun, kökeninin açıklanması gerektiğini ileri sürerek Thales'in ana madde kavramını yetersiz görür. "Anaksimandros'a göre doğayı oluşturan şey, nicelik bakımından uzay ile zamanda "sonsuz" olmalıdır. Temel ilke, yani arkhe, "katı", "sıvı" ya da "gaz" gibi özellikler taşıyan nitelikçe "belirlenmiş" bir şey değil, zamanda ileriye geriye, her yönde "sınırsızca" uzanan "belirlenmemiş" bir şeydir. Her şeyin kökü, temeli olan, her yönde sonsuzca uzanan bu üç boyutlu şeye Anaksimandros apeiron (sınırsız) adını verir. Apeiron, her şeyi kuşatan ve yönetendir" (Aristoteles, 1984a: 66).

Anaksimandros'un öğrencisi Anaksimenes ise evrenin dolayısıyla doğanın temel ilkesinin niteliksel olarak "belirlenmemiş" olmasını "ussal bir zorunluluk" olarak görmeyerek, Thales gibi maddi bir töze geri dönüp bu tözü, arkheyi, hava ile özdeşleştirmiştir.

Diğer doğa filozoflarından olan Parmenides, Herakleitos, Anaxagoras, Empedokles, Leukippos ve Demokritos duyuların yanıltıldığını görmüşler ve bilme fenomeni üzerinden düşünmüşlerdir. Bilme fenomeni üzerine duran filozoflar da doğru düşünme aracı olarak mantık açısından önemli olan akıl ilkeleri üzerinde durdukları görülmüştür. Nitekim özdeşlik ve çelişmezlik ilkelerinin ham hallerine Parmenides, Herakleitos, Zenon ve Protagoras'da rastlamak mümkündür.

Miletli doğa filozoflarıyla başlayan, bu süreç Efesli filozof Herakleitos'la devam eder. Herakleitos evrenin temel maddesinin ateş oluşunu ileri sürmüştür (Aristoteles, 1984). Herakleitos doğada "her şeyin aktığını", hiç bir şeyin bu akış sürecinin dışında kalmadığını belirtir (Platon, 1987). Ona göre her şey değişme gösterir ve evren dinamik bir yapıdadır. Kozmos zıt kuvvetlerin birbirine çarpışmasından kaynaklanan sürekli bir değişme ve oluş halindedir ve bu aslında evrenin kanununun savaş olduğunu gösterir (Taylan, 2011). Buradan "durup kalan bir varlığın olmadığı sadece bir oluşun olduğu, her nesnenin sürekli bir değişme içinde bulunduğu ve bu arada karşıtları içine aldığı öğretilerinden, bir obje için salt doğru bir yargının olamayacağı mantıksal sonucu çıkarılabilir" (Gökberk, 2005: 25). Haliyle sofistler de bu sonucu çıkararak şüphecilğe kadar gitmişlerdir. Herakleitos'un değişime ve oluşa verdiği önemi bir üstte taşıyan sofistler, doğanın parçası olarak görülen birçok şeyin aslında o şekilde olmadığını ortaya koymaya çalışmışlardır (Çüçen, 2013).

Herakleitos'un çağdaşı Elealı Parmenides bu sürekli akış sürecinde olan evren anlayışına mantıksal olarak karşı çıkar. Ona göre asıl yanılmanın doğaya bakarak varlığı anlamaktır. Doğa, deney dünyası, duyular aracılığıyla bize sürekli değişim, çokluk içinde görünür. Bu sürekli değişim, çokluk durumunda bulunan doğaya, deney dünyasına bakarak varlığın ne olduğunu düşündüğümüzde kaçınılmaz olarak duyular bizi yanıltacak, varlığı kavramamızı engelleyecektir. Her düşünme, bir şeyin düşünülmesi olduğundan, varlık ile doğru düşünme arasında bir ilişkinin olduğunu savunan Parmenides, Varlık ile düşünmenin birbirinden ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğunu söyler. Parmenides'e göre Varlık vardır, birdir, değişmezdir; buna karşılık yokluk yoktur ve yok olan da

düşünülemez (Atademir, 1947). O halde Parmenides'e göre gerçekte, düşünmek ile var olmak aynı şeydir.

“Parmenides dış dünyadan değil, ilkesel olarak tüm insani deneyimleri dışlayarak düşünmenin kendisinden hareket etmiştir. Amacı olan, kendinde hakikati kavramanın tek yolunun da salt düşünmeden hareket etmek olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre düşünmenin nesnesi yalnızca gerçek bir var olan olabilir”(Sümer, 2011: 141).

Zenon ise, Parmenides'in varlık anlayışını desteklemek için karşı varlık kuramını yani varlığın çokluk, değişim ve hareket içinde olduğu görüşündeki mantıksal çelişkileri içinde barındıran argümanlar ortaya koymuştur. Yani aslında hareketin imkansızlığını dolaylı yoldan da olsa ispatlamak istemiştir. Öne sürülen bir tezde Zenon, mantıksal çelişkiler ortaya koyarak aksinin doğru olduğunu gösterdiği düşünme biçimi olan paradoksları ile bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır (Çüçen, 2013).

Bununla birlikte Anaksagoras, doğadaki nitelikçe birbirinden farklı sayısız çeşitlilik olduğunu bunun sadece Empedokles'in sınırlı “dört öğe”siyle açıklanamayacağını söyler (Aristoteles, 1984). Çok çeşitlilik çok fazla ana maddeyi getirir diyerek çoğulcu ana madde anlayışı sürür. Anaksagoras da, ‘meydana gelme’ ile ‘yok olma’ olamayacağını düşünür. Anaksagoras, ana maddeyi nitelik olarak ayrı olan her şeyin özü, tohumu olarak düşünür. Anaksagoras madde ile us arasındaki ayrımı ilk sezdirenen filozoftur. Anaksagoras sayısız ana maddeyi harekete geçiren, doğanın belirli bir düzen, amaç içinde görünmesini sağlayan şeyin nous (akıl, düşünme) olduğunu belirtir. “Doğanın düzenini, ereğini sağlayan nous, bir akıl gibi görünse de Anaksagoras nousu maddi bir şey olarak tasarlayarak öncellerine katılır. Madde olan nous, bütün maddelerin “en incesi”, “en seçkini”, “en arınmış”, ‘en katıksız’, ‘en yalındır’. Kendi kendine hareket edebilen tek canlı maddedir” (Guthrie, 1960: 55).

Doğanın oluşumunu nousun biçimlendirici, düzenleyici kuvvetinin, karmaşayı engelleyicisi olarak gören Anaksagoras'ın mekanik yaklaşımı Demokritos'da daha etkili hal almıştır. Doğayı oluşturan ana maddenin kendi kendisiyle özdeş kalması gerektiği düşüncesi Demokritos'a kadar iyice güçlenmiştir. Demokritos, doğayı bir aklın (nous) biçimlendirmesi yolu bu amaçsal açıklamaya karşı çıkıp, bütünüyle mekanik bir doğa anlayışı geliştirir. Demokritos'a göre doğayı oluşturan gerçek varlık kendi kendisiyle özdeş, değişmez, meydana gelmemiştir ve yok olmaz. Bunun yanı sıra Demokritos, Parmenides'in boşluk, uzay dediği şeyin var olduğunu ileri sürer (Aristoteles, 1984a). Ona göre düşünme, algı aslında bedenimizdeki atomların en incesi, en düzü, en hafifi olan ateş atomlarının hareketidir. Arzularımıza ve duygularımıza yine bu ateş atomlarının hareketi yol açar.

1.3. Sokrates'te Düşünme

Sofistlerin göreceli doğruluk anlayışına karşı Sokrates, nesneliliği, değişmezliği, tekliği ve gerçekliği, bilgi kuramında akılcı bir öğretiyi savunmuştur. Bu noktada bilginin olanaklı olduğunu kabul eden Sokrates, kendisi ile özdeşleşen sorgulama yöntemini kullanarak bilgilerin ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Sokratik diyalog olarak nitelendirilen bu sorgulama yöntemi, doğruluğundan emin olunan bilgilerin derinlemesine sorgulandığı zaman emin olunmayan şeyleri ortaya çıkarabileceğini gösterir. Sokratik düşünce temel kavramların, akıl yürütmelerin ve varsayımların ne kadar tutarlı olduğunu yakından incelenmesini içerir (Çakır, 2013).

Bu konuda 4 evre dikkati çeker. Kuşku, çürütme, doğurtma ve tümele varış evreleri ile Sokrates yöntemini oluşturur. İlk olarak kuşku evresinde hiçbir şey bilmediğini hatta yeni duyduğunu iddia eden Sokrates, olanağı varsa bu bilgisizliğini gidermelerini karşı taraftan ister. Bu noktada ironiyi kullanır. Latince ve Yunanca anlamları sıralanan ironi, Sokrates'in karşısındaki kişiye “Ben hiçbir şey bilmiyorum” edasıyla yaklaşıp önce o kişinin kendisine büyük bir güven duymasını sağlar.

Sonra onunla alay ederek tartıştığı konu üzerinde gerçekte hiç de bilgisiz biri olmadığını gösterir. Böylece karşısındakinin tartışmanın başlangıcındaki özgüvenini dağıtır ve istediği noktaya varır (Platon, 2007).

Çürütme evresi ise ‘Elenchos’ olarak adlandırılır. Yani yanlış bilgilerin temizlenme aşamasıdır. Sokrates’in yönteminde çürütme evresiyle insan akli bütün yanlış bilgilerden temizlenmiş olmakla artık yeni ve gerçek bilgileri almaya hazır hale gelmiştir. Bilgelik ise idrak edilmiş bilgi ile elde edilebilir. Bu açıdan doğurtma evresine geçilir. Bu evreye mayotik de denir. Mayotik, bilginin aranıp bulunma aşamasıdır. Sokrates’in kendi sanatına verdiği ad: birinin aklında ne olduğunu meydana çıkartma sanatıdır. Bu noktada da hiçbir bilgi sahibi olmadan doğurtma yöntemi ile bilgilerin ortaya çıkarılabileceğini gösteren Platon’un diyaloglarından Menon diyalogu ile örnek verilebilir. Özellikle de köle diyalogu bu durumla örtüşmektedir. Menon öğrenmenin gerçekte başka hiçbir şey değil de, hatırlama olduğu tezini Sokrates’ten biraz daha açmasını ister ve Sokrates Menon’un bu isteğine onun kölelerinden birine verdiği bir geometri dersi ile cevap verir. Sokrates, sorduğu geometri probleminin cevabını köleyi tetikleme yoluyla hatırlayabileceğini ileri sürer. Menon’un kölesi Yunanca bilir fakat daha önce hiç geometri eğitimi almamış birisidir. Sokrates, köleyi sorgulaması boyunca sadece ona sorular sorduğunu ve ona herhangi bir şey öğretmediğini üsteler. Buna göre, hiç geometri eğitimi almamış köle Sokrates’in sorularına doğru cevap verdiğinde, onun doğru cevabı başka herhangi bir kaynaktan değil, doğuştan bildiği ya da öğrenmenin aslında bir hatırlama olduğu sonucuna varmamızı bekler (Platon, 2007).

Son evre ise tümele varıştır. Bu evrede tüme varma söz konusudur. Tümevarım yöntemi Sokrates’ten önce bilinçli ve düşünceye dayalı bir yöntem olarak kullanılmamıştır. Aristoteles’in dediği gibi Sokrates bize, tümevarımlı söylevler tanımlı getirmiştir. Sokratik yöntem, genele ulaşmayı, geneli arzulaması yüzünden, modern tümevarım yöntemine tam olarak benzemese de, Aristoteles tarafından tümevarımın bir biçimi olarak görülmüştür (Gökberk, 2005). Bu nedensiz değildir; çünkü Sokrates, sorgulamalarında karşısındaki kişiyle, az mükemmelden daha mükemmele, kuşkulu olandan açık olana doğru ilerlemeyi temel alırken, tikel kavramlardan genel kavramlara ulaşmayı hedeflemektedir.

Sokrates yöntemi ile bir düşünme sisteminin öncüsü olmuş, ironi, çürütme, doğurtma ve tümele varış ile akıl yürütme yollarını kullanarak düşünme üzerinde etkili olan yolları göstermiştir.

1.4. Platon’da Düşünme

Platon’un yaklaşımına göre düşünme biçimlerin-görünüş ve gerçeklik- doğasının ve birbirleriyle olan ilişkilerinin ortaya konduğu zihinsel bir eylemdir. Platon’a göre düşünme genel geçer bilgi olarak görülen idealara ulaşmanın temel yoludur. Genel geçer bilgiye ulaşılması bir anımsama sürecidir. Platon insanların doğuştan bazı bilgileri kazanmış olarak dünyaya geldiğini, idea düzeyindeki sistematik bilgiyi insanlara anımsatan sürecin düşünce olduğunu öne sürmüştür (Cevizci, 2012). Yani Platon, düşünmeyi “insanın kendi kendisiyle diyalogu” ya da “iç konuşma” olarak tanımlamaktadır (Altınörs, 2010). Ona göre düşünme, insanın içinden kendi kendisiyle yaptığı bir konuşmadır (Mengüşoğlu, 1988).

Düşünmenin söz ve düşünce ile olan ilişkisinden bahseden Platon düşünce ile sözün aynı şeyler olduğunu söyler. Aralarındaki fark ruh’un kendi kendisi ile sessiz iç diyaloguna düşünme denmekteyken; bir takım seslerle, ağız yoluyla düşünceden gelen şeye de söz (logos) denmektedir. Düşünceden anlaşılan ise cevap vererek, onaylayarak ya da reddederek, göz önüne aldığı konular üzerinde ruhun bizzat kendisine hitap ettiği bir söz olduğu anlaşılmaktadır. Böylece düşünme, düşüncenin ifadesi olan söz gibi, kavramları birleştirmeye, onaylamaya veya reddetmeye, bir tek kelime ile karar vermeye yarar (Atademir, 1947).

Platon “düşünme sessiz bir konuşmadır” derken dile öncelik tanıdığını söyleyebiliriz. Burada Dil mi öncedir, yoksa düşünce mi öncedir? gibi sorular ortaya çıkar. Hatta insan konuştuğu için mi düşünür; yoksa düşündüğü için mi konuşur? Gibi bir sorun, yüzyıllardır tartışılmasına rağmen halen bilimsel bir çözüm üretilmemiştir.

Var olan bir şey düşünceye konu olduktan sonra dilsel bir kavram olarak ortaya çıkar. Bu zincir hali birbirlerinden ayrılmadığını gösterir. Hatta düşünce ile dili, Sofist diyalogunda eş saymıştır: Düşünce ve sanı ruhumuzda oluşur. O halde, düşünce ile deyim aynı şeyi ifade eder. Düşünce, sözsüz ifade olmadan ruhumuzda geçen içsel konuşmadır. Buna karşılık düşüncenin, ses eşliğinde ağız yoluyla dışarı çıkmasına deyim denir (Platon, 2007). Bu iki süreç işleyiş açısından aynıdır. Fakat oluşum yerleri farklıdır

Platon, düşüncenin oluşması için bir şeyin var olması gerektiğini söyler. Düşüncenin bu anlamda sınırını varlık çizer. Var olmayan bir şeyi düşünmek çelişki halidir. Zihin var olmayan bir şeye yönelebilir ancak böyle bir düşüncenin doğruluğu tartışılır. Varlık ile düşünce arasında bir uygunluk olduğu söylenebilir. Ancak düşünme sadece varlık ile ilişkili değildir. Aynı şekilde dilin de varlık ile bağlantısının olduğu görülür (Platon, 1997).

Platon, mutlak ve kesin bir bilginin var olduğunu iddia eder. Değişen şeyin hiçbir zaman bilinmeyeceği söyler. Duyulara güvenilemeyeceğini nedeninin ise onları değişime tabi olduklarını ifade eder. Çünkü küçük gelen şey bir başka şeye göre büyük olabilir ya da bugün güzel gelen şey, yarın çirkin gelebilir. Dolayısıyla, duyuların ilettiği şeyler, nesnelere gerçekliği olmayıp fenomenal görünüşleridir. Duyular, gerçeğin bilgisini vermez. Gerçek bilgiye, her türlü deneyden bağımsız olan düşünce, yani akıl ulaştırabilir (Platon, 1997). Platon’a göre insan düşünce ya da akıl sayesinde gerçekliğe ulaşabilmektedir. Platon’da duyular insanı yanıltır, çünkü gerçeğin bilgisini veremediğini söyler.

1.5. Aristoteles’te Düşünme

Düşünce ile onun dille ifadesi olan sözün arasında sıkı bir ilişki vardır. Aristoteles de sofistlerin bilgi ve düşünceyi yıkıcı tavrına karşılık hocası Platon’u takip etmiştir. Aristoteles de bir şeyin bilinebilirliğinden ve bir kavramı bir konuya yüklemek ya da bir kavramı bir konudan kaldırmak ve bunları dille ifade etmenin mümkün olacağından bahsetmiştir (Küyel, 1969). Bu nedenle düşünce ve onun temeli olan düşünme eylemine dikkat çekmiştir. Özellikle mantığında bu konu üzerinde durmuştur. Aristoteles, mantığı bilgi elde etme ve her türlü düşünme etkinliğinin bir aracı olarak görmüştür. “Aristoteles’in mantık alanına en önemli katkısı, akıl yürütmenin kendi başına bir formu olduğunu, bu formun dilsel ifadelerle tam olarak uymadığını ve akıl yürütmenin geçerliliğinin dilsel formlar tarafından değil, düşünme formları tarafından belirlendiğini göstermesi ve böylece dil ile düşünme arasındaki farkı ortaya koymasıdır”(Özlem, 2004: 371).

Aristoteles’te iki tür akıl yürütme vardır. Bu akıl yürütme durumları Aristoteles’de doğru düşünmenin kaynaklarıdır. Bunlardan ilki tündengelimdir. Aristoteles’e göre: tündengelim, usavurmanın içerisinde belirtilmiş olanlardan başka şeylerin, zaten öyle oldukları için, zorunlu olarak çıktığı bir akıl yürütmedir. Aristoteles akıl yürütmeleri oluşturan önermelere öncül, öncülün ayrıştığı şeye terim der. Aristoteles’in bahsettiği diğer akıl yürütme ise tümevarımdır. Aristoteles’e göre tümevarım tekilerden tümele ulaşma işidir.

Aristoteles’e göre tündengelim daha etkili ve doğru bir akıl yürütme olsa da tümevarım daha açık, daha ikna edici ve duyular yoluyla öğrenilmesi daha kolay bir akıl yürütmedir. Bütün bu nedenler tümevarımı, çoğunluk için daha elverişli kılmaktadır (Aristoteles, 2005).

Aristoteles’e göre, insanlar ya bir şey üzerine düşünürler ya bir şeyleri seyrederek ya da bir şeyi meydana getirirler. Aristoteles, insanın ve aklın bu üç etkinliğinin üç farklı düşünmeye bilime

ve bilgiye dayandığını söyler. Aristoteles bu üç etkinliği birbirlerinden ayırt eder. Bunlar da görmeye (teorik), yapmaya, meydana getirmeye, üretmeye (poetik) ve bir fiilde bulunmaya, eylem veya davranış gerçekleştirmeye dayanan (pratik) düşünüş tarzı bilgi veya bilim bulunmaktadır (Aristoteles, 1947). Daha sonra Aristoteles bu bilgileri kendi içinde alt gruplara ayırır. İlk gruptaki Teorik Bilimler, üzerinde herhangi bir etkide bulunulmayan kişiden tamamen bağımsız olan şeylerin görülmesi ve seyredilmesi, onların özlerinin, anlamlarının ne olduğunun bilinmesidir. İkinci gruptaki Poiesis ya da poetik, insanın olgular ve nesnelere üzerine etki ederek onların yeteneklerinden yararlanarak onlardan bir ürün ortaya çıkarmasıdır. Üçüncü gruptaki ise Praxis ya da Pratik, sonunda ürün çıkmayan, insanın eylemlerini yönlendirdiği ve eylemin yapanda kaldığı etkinliktir. Bunun karşılığı ise politika ve ahlakdır. Aristoteles, farklılaştırdığı bu üç grup veya etkinliğe karşılık üç değer nitelendirir. Teorik bilimler'in değeri "doğruluk" ve "hakikat", Poetics'in "fayda", Pratik'in ise "iyi"dir (Aristoteles, 2015).

Aristoteles'te değerler ise üç tür düşünme olarak geçer. İlki kuramsal, ikincisi uygulamalı ve üçüncüsü yaratıcı düşünmedir. Tüm bu çerçevede esasında üç esas zihinsel erdemden bahsedilir. Kuramsal düşünme olarak adlandırılan "theoria" ya da teorik alan hakikate ulaştığında mükemmelliği temsil eder. Bu alan en yüksek kavramların bilinmesidir ve teoriye yönelmekle insan tam bir mutluluğa ulaşır. Bu yöneliş için 'bilim' ile 'sezgi' önemlidir. Sezgi ile kastedilen Aristoteles'de temel öncülleri ve kavramları kavrama yeteneğidir. Bilim ile kastedilen ise geçerli sonuçları sezgi ile kavranılan temel öncüllerden çıkarabilme yeteneğidir. Akıl ise bu noktada sezgi ve tündengelimli akıl yürütmenin birleşiminden elde ettiği bilgiyi birçok alana uygulama konusunda etkilidir. Uygulamalı düşünme ise ne yapılacağını bilmeyi içerir. Yani burada amaç hakikati siyasal eylem ile ahlaksal yapıyı işin içine katarak bilmek söz konusudur. Bu noktada kuramsal düşünmede hakikati yalnızca kendisi için bilmek esastır. Yaratıcı düşünmeye bakıldığında ise diğer düşünme etkinliklerinden farklı olarak hakikati bir şey yapma amacıyla bilmek önemlidir. Burada bir şeylerin nasıl oldukları düşünülmesi görece olanı ve şimdiki düşünmektir. Asla ezeli olanı düşünme değildir (Aristoteles, 2017).

1.6. Descartes'ta Düşünme

Descartes ile birlikte düşünme süreci farklı bir boyut kazanmıştır. Hakikate ilişkin kesin, güvenilir, açık-seçik bilgiye ulaşmak isteyen Descartes, her şeyden şüphe ederek yola çıkmıştır. Burada şüphe ettiği konular olarak kendisine öğretilmiş olan bütün bilgiler ve bilgi edinme yöntemleri başta gelmektedir. Bu şüphesinin sonunda ise, şüphe ettiği şeylerden artık şüphe etmediğini, bu şüphenin ise aslında bir çeşit düşünme olduğunu, sonuç olarak da var olduğuna ulaşmıştır. Aslında Descartes'e göre şüphe etmek, bir çeşit düşünmektir. O halde, düşündüğünden şüphe ettiğinden şüphe edilebilir, ancak şüphe etmek de varlık olmayı gerektirir (Durakoğlu, & Ay, 2012). Bu nedenle de "düşünüyorum öyleyse varım" şeklinde ifade edilebilen "Cogito ergo sum" ulaşır. Descartes, varlığından şüphe etmez. ve ilk apaçık temel bilgi, hakikat olarak "Düşünüyorum öyleyse varım" önermesini ortaya koymuştur. Descartes, düşünmek sözü ile doğrudan doğruya gözlemlenecek şekilde ortaya çıkan bütün şeyleri anlamaktadır. Böylece, yalnız anlamak, istemek, hayal etmek değil, irade, akıl, hayal gücü ve duyularla edinilen, hatta duymak bile düşünmekle aynı şeydir" (Descartes, 1988: 36).

"... ve 'düşünüyorum öyleyse varım' önermesinin, düşüncelerini sırayla yürüten bir kimsenin karşısına çıkan hakikatlerin ilki ve en kesini olduğunu söylediğim zaman, bundan dolayı, önceden düşüncenin, kesinliğin, varlığın, düşünmek için var olmak gerektiğinin ve buna benzer diğer şeylerin bilinmesi gerektiğini inkar etmedim" (Descartes, 1988: 10).

Descartes'ın cogitosu, bir anda ortaya çıkar. Var olmadığına inanmaya çalışan adamın, varlığını birden bire algılayışı olan önermenin, bu yönüyle bir sezgi taşıdığını ve a priori özelliğe sahip bulunduğu söylenebilir. Descartes, bu doğruyu önermenin bizzat kendisine dayandırır. Bu da düşündüğüm sürece var olduğum anlamına gelmektedir (Descartes, 2017). Yani varlığı meydana getiren şey düşüncenin kendisi değildir, o şey var olduğu için düşünülmeindedir.

Descartes, "Düşünüyorum öyleyse varım" hakikatının, felsefenin ilk ilkesi olarak tereddütsüz kabul eder Descartes, bu konudaki sözlerini şöyle sürdürür: "Bu ilk ilkeyi, 'Ben-im'i, 'Ben Varım'ı, her söylediğimde veya zihnimde kavradığımda, o, zorunlu olarak doğrudur" (Descartes, 1986). Bu sebeple, Descartes, varlığını da yaşamış bir iç tecrübeyle, kanıtlamış olmaktadır. Böylece, bilinç kendi var oluşunu yaşantı halinde yakalamıştır. 'Ben varım'. Fakat ne kadar zaman? Düşündüğüm sürece. O halde, bu varlık, düşünmekle ilgilidir. Hatta o, bu konuda şunları söylemiştir: "Var olmasaydık, şüphe edemezdik; bu ise, edindiğimiz ilk doğru bilgidir. Şu halde, pek apaçık olarak biliyorum ki, ruhumdan daha kolay bilebileceğim başka hiçbir şey yoktur" (Descartes, 1988: 78). Descartes'a göre, bu, sezgiyle kavranan tek ve ilk gerçekliktir ve aynı zamanda zorunluluğu içerir.

Her düşünüldüğünde zorunlu olarak doğrulanan cogito önermesi, aslında yadsınmazlığını güçlendirmek için kullanılır. 'Düşünüyorum öyleyse varım' önermesi, kurulduğu düşünceyle birlikte insanın varlığını algılaması anlamına gelmektedir. Düşünmek yalnızca insana ait bir nitelik olması ile düşünmekten kesilmek demek aslında var olmaktan da kesilmek anlamına gelir (Descartes, 1991). Var olmak, zihinsel süreçlere bağlı olarak bir şey olmaktır. Düşünen şeyin kavrayan, anlayan, kuşkulanan olduğu görülmektedir. Düşüncenin içindeki bütün bu nitelikler, varlığın algılanması için vardır. Öyleyse düşünme nedir? Burada Descartes, "düşünmenin bana ait bir yüklem olduğunu bulurum; yalnızca bu şey benden ayrılmış olamaz. Benim, varım, bu bir gerçektir. Ancak ne sürece? Düşündüğüm sürece. Düşünmekten tümüyle kesilseydim, var olmaktan da kesilirdim. Şimdi zorunlu olarak doğru olmayan hiçbir şeyi kabul etmiyorum. Kesin olarak söylemek gerekirse, yalnızca düşünen bir şeyim" (Descartes, 2017: 102) der.

1.7. Kant'ta Düşünme

Kant'ın yapıtlarında temel ölçü us, odak sorun bilgidir. Kant bahsi geçen odak sorununa us ilkelerine dayalı bir yöntem sorunuyla yaklaşır. Ona göre bütün bilgiler deneyle başlar. Bilginin duyarlık, anlık, us gibi temel yetileri, yargılar, kavramlar ve usavurmalar olmak üzere üç temel öğretisi vardır. Bunların dışında nesnelere ilgi kurmak gerekir (Kant, 2016: 12-14). Ona göre bir nesnenin bilgisi, nesnenin dolaylı veya dolaysız zihne verili olmasına ve zihin temsillerinin bir araya gelmesine bağlıdır. Zihin temsilleri, nesnenin gerçek tecrübesini, nesneye ilişkin verilen hükümlerin temellendirilmesini, hükümlerin çıkarımlarda bulunmasını ve bu tecrübenin uyumluluğunu göz önünde bulunduran kuramlarla ilişkilendirmesine olanak sağlayacak şekilde bir araya getirmelidir. Kant bireysel bir nesnenin bilgiye verili olmasını temin eden duruma görü, zihnin temsillerin bir araya getirilmesini sağlayan etkin işlevine düşünme adını verir. Ona göre, bilenle nesne arasındaki açıklığı mümkün kılan aracısız bireysel teması temsil eden şey görüdür. Düşünme ise, doğru ve dolayısıyla her açı için geçerli hükümler verme fırsatını sağlayan kavranılanı mümkün kılan herhangi bir mümkün açığı işgal edebilen şeydir (Wood, 2009).

Kant'a göre kavramlar, her zaman tasarımlara bağlı yapılardır. Çünkü onlara bir anlam yüklemek onlara bir görü yüklemeye gerçekleşir. Böyle bir durum, içinde bir düşünme kuralı barındırır. Bu ise mantığın ortaya çıkmasını sağlar.

Kant'a göre mantık, anlayışımızın ve aklımızın kullanımının kurallarını içerir. Böylece her şey onun altında durur. Diğer tüm bilimlere giden yolu açar. Doğru bir mantık düz bir çizgi gibidir, bu yüzden ondan sağa veya sola doğru sapma yapmamak gerekir. Mantık bize bir şeyi bilinç yoluyla

nasıl temsil etmemiz gerektiğini öğretmez, aksine bir şeyin bilincini psikolojik bir mesele olarak kabul eder. Mantık öğrenilen biliş anlayışının kullanımı öğreten bir bilimdir (Kant, 1992: 14-27). Kant'a göre özgül sorunların çözümü için kullanılan bilişsel süreç birçok düşünme yöntemi, anlama yetisi ve aklın tecrübe dayalı kullanımında gizlidir (Kant, 2015).

Kant'a göre düşünmenin gerçekleşmesi için anlama yetisinin saf kavramlarının olması gerekir. Kant bu kavramlar sayesinde saf doğa biliminin olanağının olduğunu söyler. Kant'a göre anlama yetisinin saf kavramları olan kategoriler, düşünmeye ve anlama yetisine aittir; görüden ya da duygusallıktan gelmezler. Kant bu kavramları araştırırken yargılardan hareket eder. Çünkü anlamak, yargıda bulunmaktır ve düşünmek yetisinin işlevidir. Yargıda bulunmak, düşünmek ise kavramlar sayesinde olur. Bu nedenle ilk olarak, düşünmenin işlevini elde etmek için yargıların içeriğinden yapılan soyutlamalara ihtiyaç duyulur. Daha sonra yargıların genel görünümüne ulaşmak gerekir. Kant'a göre anlama yetisi olmadan hiçbir şey düşünülemez, duygusallık olmadan da hiç bir nesne elde edilemez. Daha açık bir ifade ile kavramsız görüşler kör, içeriksiz düşünceler boştur. Anlama yetisinin içeriğini oluşturan bu kavramlar her ne kadar deneyimden gelmeseler de yine de yalnızca deneyime ilişkin olarak kullanılabilir. Nitekim anlama yetisinin ürettiği ilkeler deneyi olanaklı kılan koşulları dile getirir. Doğanın genel yasaları olarak kategoriler, deney aracılığıyla doğadan edinilen yasalar değildirler, tersine *doğanın kendisi* genel olarak deneyi olanaklı kılan yasalardan çıkarılır (Kant, 1995: 72).

Kant'a göre olayları kendi yasalarına göre biçimlendirmek salt anlığın başarısıdır. Bu başarı sağlanırken uzam ve zaman dışında birtakım özsel kurallar vardır. Kategori denilen bu kurallar düşüncenin olanaklı deneyimdeki koşullarıdır. Deney verilerini düzene sokar, onları birliğe kavuşturur. Kant'a göre, kategoriler kendi başlarına birer bilgi değil ama yalnızca verili sezgilerden bilgiler yapmak için yararlanılan düşünce biçimleridirler (Kant, 2016: 75-77). Bu kategoriler anlayış yetisinde, düşünmenin özünde bulunur. Kant bu kategorileri nicelik, nitelik, bağıntı, kiplik olmak üzere dörde ayırır.

Tablo 1: Yargıların Mantıksal Çizelgesi

Nicelik	Birlik	Tümel
	Çokluk	Tikel
	Tümlük	Tekil
Nitelik	Gerçeklik	Olumlu
	Olumsuzluk	Olumsuz
	Sınırlılık	Belirsiz
Görelilik (Bağlantı)	Cevher ve ilinti	Yüklemlilik
	Nedensellik, bağımlılık	Şartlı
	Ortaklık veya karşılıklı eylem	Ayrık
Kiplik (Gerçeklik)	İmkan-imbkansızlık	İhtimal
	Var olma-var olmama	Tahkiki
	Zorunluk-olumsallık	Zorunlu

Kant, anlığın kendi vasıtasıyla hüküm verdiği kategorilerin zemininde transandantal farkındalığın olduğunu belirtir. Tasarımları üretme yetisi olan anlığın kurallarını inceleyen mantığı bilim olarak gören Kant, mantığı aynı zamanda anlığın düşünmedeki kullanımıyla ilgilenen bir bilim olarak ortaya koyar. Ona göre mantık; düşünme yetisini idare eden kuralları ihtiva eder ve düşünme yetisini gerektiği gibi kullanabilmek için nasıl düşünmek gerektiğini söyler. Bu noktada Kant bilginin oluşumuna değinerek mantık ile ilişki kurmaya çalışır (Gökberk, 2005).

Geleneksel formel mantık, düşünmenin bilgi nesnelere bağıntısı başta olmak üzere her tür içerikten soyutlar. Kant görüşleri olarak bilgi nesnelere, sadece uzay ve zamanda onları görülebilirliğiyle değil, anlığın, anlama yetisinin onları düşünme şekliyle de, genel tecrübe

imkânının a priori şartlarıyla oluşturulduğunu öne sürer. Nesnelere bu şekilde ilgilenen bilim, formel değil transandantal mantıktır. Bu mantık mümkün olan deneyde durduğu, numen alana yani nesnenin kendisine ulaşmaya çalışmadığı için transendental mantık adını almaktadır (Wood, 2009). Daha açık bir ifade ile transendental mantık, anlama yetisinin unsurlarının araştırılması ile ilgilenir.

1.8. Hegel’de Düşünme

Hegel’e göre felsefe Mutlak’ın özünü ortaya çıkarmak ve onun yaşamını aydınlatmakla görevlidir. Bunun için de “düşünce”yi araç olarak ortaya koyar. Çünkü ona göre felsefe düşünme düzeninde bir şeyler bilimidir (Hibben, 2000: 8-9). Hegel’de mantık ise hem en zor hem de en kolay anlaşılabilen bir bilimdir. Mantığın sezgileri içinde barındırmaması ve geometri gibi soyut duygusal tasarımları ele almaması onu zor bir bilim yaparken, içeriğinin kendi düşüncelerimizden oluşması ve bunun tanıdık belirlenimlerinden başka bir şey olmaması mantığı kolay bir bilim haline getirmektedir (Hegel, 2014a: 67).

Hegel’e göre mantık, soyut düşünce ögesindeki ideanın yani salt ideanın bilimidir (Hegel, 2014a: 67). Bu nedenle mantık, resmi ve kısıtlı anlamda değildir. Bu terim genellikle bilim veya muhakeme sanatı olarak anlaşılmaktadır.

Hegel, mantığın nesnesinin düşünme olduğu konusunda genel bir anlayışın olduğunu ifade eder. Ancak ona göre mantığın işi sadece insanları salt biçimsel düşünme etkinliği ile tanıştırmak değildir (Hegel, 2014a: 69). “Öyle ki eğer mantık genel olarak düşünmenin bilimi olarak alınsaydı, mantığın tüm içeriği soyutladığı ve bir bilgiye ait sözde ikinci bileşenin, Özdeğinin başka bir yerden alınması gerektiği, mantığın gerçek bilginin yalnızca biçimsel koşullarını verebileceği, ama olgusal gerçekliğin kendisini kapsayamayacağı, giderek olgusal gerçekliğe götüren bir yol bile olamayacağı anlaşılırdı” (Hegel, 2014: 29-33).

Hegel düşünme için, yalnızca içinde kendinde Mutlaklık evresindeki Mutlak olarak adlandırdığı İdea’nın mantıksal olarak var olduğu evrensel ögeyi oluşturduğunu söyler (Hegel, 2014a). Ona göre düşünme dinamik bir merkezdir. İşlevi yapıcıdır. Evrenin yaratıcı ve sürdürülebilir kaynağıdır. Duyularla verilen ham materyali sistematik bir bilgi bedenine dönüştürmektir. Düşünmenin doğası gereği, karşı karşıya kaldığı her bir deneyimin evrensel önemini araştırmak için üçüncü sırada yer almaktadır. Dahası, düşünmenin aracı olarak dilin kendisi evrensel fikirleri temsil eden ve evrensel ilişkilerinin ışığı altında doğru bir şekilde yorumlanana kadar anlamsız kılan belirli deneyimlerin tam bir karakterizasyonu için kullanılan semboller sistemidir. Her bilinçli düşünme süreci, basit ama yine de önemsiz olsa da, kendi başına özgür bir kişiliğin beyanıdır (Hibben, 2000: 8-9).

Mantık Hegel’e göre biçim açısından üç yan taşımaktadır. Bunlar soyut, diyalektik ve kurgusal düşünmeyi oluşturan üçlü evrendir. Soyut evre anlayışa vurgu yapar. Anlama, Hegel’e göre, anlık tarafından gerçekleştirilir ve özdeşlik ile çelişmezlik ilkesine dayanan bir yandır. Anlama olarak geçen soyut yönde kategorileri cansız ve donuk kılan bir akıl yürütme biçimi söz konusudur. Hegel’e göre durağan belirlenimler ve bunların başkalarına karşı ayrımlarında sabit kalan soyutlamalar anlamayı kapsar. Bilgilerin ilk basamağını anlama oluşturur. Özellikle özdeşlik ilkesine dayandığından onun olmadığı durumlarda hiçbir düşünce sağlam ve belirgin olmaz (Hegel, 2014).

Hegel’de diyalektik evre düşünmenin anlamadan sonra gelen aşamasıdır. Aşamada anlığın soyut belirlenimlerine ve soyut karşıtlıklarına varlığına son verilir. Hegel’de sonlu olan kendi içinde kendisiyle çeliştiği için kendi kendini ortadan kaldırır. Bundan dolayı diyalektik evre anlıktan farklı olarak, düşünce ve nesnel gerçekliği olumsuzlama ve devinim süreci içinde kavramaya çalışır. Hegel’e göre, her sınırlama ve belirlemenin olumsuzlama ve olumsuzlama olarak iki yönü vardır. Eğer bir kavram bir tanımla belirleniyorsa belirli olan bu durumunu aynı zamanda olumsuzladığı karşıt

niteliklerle elde ettiğini söyleyen Hegel'in asıl olarak vurgulamak istediği nokta bir kavramın herhangi başka karşıt bir kavram tarafından sınırlandırılmadığıdır. Tam tersine sınırlamadan bahsedilmesi aslında kavramın karşıtının bizzat o kavramın özünde var olmasıdır. Diğer taraftan Hegel'de diyalektik iki farklı anlamda kullanılmaktadır. Burada bahsedilen diyalektik, düşünmeyi oluşturan üçlü evrenin ikinci safhasındaki diyalektiktir. Fakat diyalektik başka anlamda Hegel tarafından düşünme sürecinin tümü için kullanılır (Hegel, 2014)

Hegel'de üçüncü evre kurgusal evredir. Olumlu us olarak da adlandırılır. Kurgusal evre, düşünme sürecinde birinci evre olan belirleme ile ikinci evre olan olumsuzlamanın bir sentezidir. Hegel'de düşünce kuramı açısından bakıldığında, olumlu ve somut bir içeriğe sahiptir. Daha evrensel ve soyut, fakat ussal olmak açısından açılmış ve edimselleşmiş somut gerçekliğe karşılık gelmektedir. Hegel'e göre, kurgusal evre soyut düşünce biçimlerinde kalarak saf soyutlamalarla yetinmez aynı zaman da kendine somut bir içeriği nesne olarak edinir. Bu da her türden soyutlamayı aşmış bir ustur ve kurgusal evrenin niteliğini açığa çıkaran bir durumdur. Hegel'e göre düşünmenin kendisi diyalektik bir süreçtir. Böyle olduğu için de olumlama ile ulaşılan yargı da değişkenlik göstererek bir sonraki diyalektik basamak için temel oluşturmaktadır. Böylece akıl yürütme ve düşünce sürekli olarak ilerleme halinde olacaktır. Bu kurgusal evrede akıl ise, karşıtların özdeşliği ilkesi ile hareket edecektir (Hegel, 1986: 2014).

1.9. Heidegger'de Düşünme

Heidegger'de düşünmek, düşünmeyi konu edinmiş olan ve hakkında düşünerek elde edilen bir düşünmedir. Bu durum da aslında böyle olmadığı halde gerçekten de düşündüğümüz fikrine yol açmaktadır. İşte bu nedenle, Heidegger, hala düşünmediğimizin farkına varmak gerektiğini söyler. Bunun için de her şeyden önce böyle bir durumun dışında kalmak gerektiğini belirtir. Bu konuda Heidegger, özellikle Aristoteles'in kurucusu olduğu mantığa ait tanımın, türevsel bir ifadesi olan 'düşünmek üzerine düşünmek' ifadesinden yola çıkarak düşüncenin yasalarını araştırmakta olan mantığa eleştirilerde bulunur. Bu konuda Heidegger, "mantık, düşünmek üzerine düşünmekle elde edilmiştir. Bu da aslında düşünen değil, düşünülen şeydir. O halde düşünce yine yitirilmiş olmaktadır. Bu nedenle de düşünülmüş düşünmeyi bizzat düşünme yerine koymakta ve dolayısıyla gerçekten düşündüğümüz fikrine kapılarak düşünmenin peşini bırakmaktayız, der" (Birgül, 2012: 138). Heidegger bu durumu düşünce-uyandırıcı çağımızda en çok düşünce-uyandırıcı olan şey, hala düşünmüyor olmamızdır, diyerek ifade eder (Heidegger, 2013a).

Hala düşünmüyoruz, diyen Heidegger, asıl olarak düşünülmesi gerekeni düşünmediğimiz için bu durumun olduğunu söyler. Buna neden olan durum ise, Heidegger'in kastettiği anlamdaki düşünmenin sadece düşünen ile düşünülenin, kendilerini, birbirlerine sunmaları ya da birbirlerine vermeleri ile gerçekleşebilmesidir (Heidegger, 2013a). "Bizim hala düşünmememizin sebebi de bu düşünülmesi gereken şeyin kendisinin insandan yüz çevirmesinden, yani çoktandır yüz çevirmiş olmasıdır" (Heidegger, 2013: 5). Bizden yüz çeviren şey Varlık'tır. Bu konuda Heidegger Varlık hakkında insanları tekrar düşünmeye çağırmaktadır. Ama bu şimdiye kadarki düşünme biçimi ile değil; bizden, yüz çeviren Varlık'a yüzünü dönmüş ya da en azından dönmeye çalışan özel bir düşünme ile gerçekleşecektir (Birgül, 2012). Yani Varlığın kendisi üzerinde düşünmek ile olacaktır

Heidegger'e göre düşünme, Varlık'ın açığa çıkmasına yönelik bir uygunluğa kendisini bağlamak durumundadır. Bunun için de düşünmenin görevi, modern düşünmenin bırakılmasıdır. Çünkü "modern düşünüş, çok büyük ölçüde ve münhasıran hesaplamaya dönüştüğünden mevcut bütün enerjisini ve ilgilerini, insanın kendisini dünyasız kozmik uzayda nasıl kurumlaştırabileceğinin hesaplanması üzerinde yoğunlaşır" (Heidegger, 2012: 37).

Modern düşünmenin hesaplamaya dayalı olduğunu söyleyen Heidegger, bu düşünme tarzının işleyişi sırasında düşünmenin ait olduğu şey olan Varlık'tan vazgeçildiğini ifade eder.

Heidegger için bu durum yeryüzünün yeryüzü olarak terk edilmesi anlamındadır. Dolayısıyla Heidegger, mevcut modern düşünüş tarzını bırakarak Varlık'ın talebine karşılık vermemizi sağlayacak esaslı biçimde farklı bir düşünme tarzını elde etmemiz gerektiğini söyler. Varlık'ın kendisi hakkında yürüteceğimiz bu gerçek düşünme, kökleri Varlık'ta kökleşen düşünme olmalı Varlık'ın insanın özüyle olan bağıni yerine getirmelidir (Heidegger, 2013: 2) der.

Düşünme, onu düşünen tarafından olduğu kadar düşünülecek olan şey tarafından da belirlenir. O sadece insanın Varlık'a alırlığını içermez ama aynı zamanda Varlık'ın insana alırlığını da içerir. Tarih ve verili bir çağdaki insanın durumu, çoğu kez gerçekliğin doğasının üstünü örter ve Varlık'ın mesajının alınmasını imkansız kılar. Heidegger için düşünme, Varlık'a dair özsel biçimde bir tür sorgulamadır (Heidegger, 2013a). Buradan anlaşılacağı üzere, Heidegger için 'düşünme' yi sadece insanın ya da herhangi bir canlının 'yetisi' olarak ele alma, düşünmenin asıl olarak ne olduğunun gözden kaçırılmasına sebep olacaktır. Düşünmenin Varlık ile ilişkisi eğer düşünmeye dair bir sorgulamada araştırılan şey olmayacaksa, o zaman düşünmenin ne olduğunun sorulması özsel olarak eksik kalacaktır. Düşünme yolu bir şey hakkında düşünmek değildir, Varlık'ın Düşünmesidir (Heidegger, 2013: 8). "Bu tek bir soruda, yani Varlık hakkındaki soruda açılan ve derine doğru genişleyen bir düşünmedir. Bu düşünmeyi gerçekleştiren düşünür de başka bir düşünüre değil, düşündüğünde, düşünülene (kendisini düşünülmesi gereken olarak sunana) Varlığa bağlıdır" (Heidegger, 2013a: 61). Varlık evrenseldir. Varlığın "evrenselliği" Cinse özgü tüm evrenselliği "aşar." "Varlık" ortaçağın varlıkbilimine göre bir "transcendens" olarak belirtilir. Bu aşkınsal "evrenselin" birliğini Aristoteles daha önce şeyleri ilgilendiren en yüksek cins-kavramlarının çokluğuna karşı andırım birliği olarak tanımıştır. Bu açığa çıkarışla, Platon'un varlık bilimsel soruyu formüle edişine tüm bağımlılığına karşın, Aristoteles Varlık sorununu ilkede yeni bir temel üzerine oturtmuştur. Bu kategorisel bağlantılar üzerindeki karanlığı aydınlatmayı hiç kuşkusuz o bile başaramamıştır. Ortaçağ varlıkbilimi bu sorunu özellikle Tomizm ve Iskoç okullarında temel noktalarda bir duruluğa ulaşmadan ayrıntılı olarak tartışmıştır. Ve en sonunda Hegel "Varlığı" "belirlenimsiz dolaysız" olarak belirlerken ve bu belirlenimi "mantığının" tüm daha öte kategorisel açıklamaları için temel yaparken, antikçağ varlıkbilimi ile aynı yöne bakmayı sürdürür, ama Aristoteles tarafından daha önce formüle edilen ve şeyler için geçerli "kategorilerin" çokluğuna karşı Varlığın birliğini ele alan sorunu göz ardı eder. Buna göre, eğer "Varlığın" en evrensel kavram olduğu söylenirse, o zaman bu onun en duru ve daha öte hiçbir tartışmaya gereksinmeyen kavram olduğu anlamına gelemez. Tersine, "Varlık" kavramı en karanlık kavramdır (Heidegger, 2004). Böylece Heidegger, Varlık problemi hakkında Aristoteles'i eleştirmiş ve Varlık, sadece var olan olarak nitelendirilemez demiştir.

2. SONUÇ

Düşünme becerileri, insanın yaratılışı ile birlikte aynı zamanlara dayanmaktadır. Düşünmeye dayalı olarak özellikle doğru düşünmede önemli bir yeri olan mantığın sistemleşmesi ile de bu süreç uzun zaman almıştır. Bu nedenle de hem mantık hem de onun gelişmesinde etkisi olan felsefenin düşünme tarihi sürecinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bundan dolayı felsefi bir arka planda bu düşünme sürecini değerlendirme ile yola çıkmak gerekmektedir.

Düşünme, yüklem, yani iş, eylem, oluştur. Düşünce ise, nesne, yani öznenin yaptığı iş, eylemden etkilenen ögedir. Sistematik ifadeyle, düşünme; kişinin kendi içerisinde bir faaliyet iken, düşünce ise düşünmenin başka bilinçlere ulaşmış halidir (Mengüşoğlu, 1988; Taşdelen, 2012).

Düşünme felsefenin çıkış noktası olması bakımından filozofların üzerinde durduğu önemli bir konudur. Doğa filozofları ile başlayan süreçte evrenin ana maddesi ile ilgili sorgulamalar ile düşünme sistemi oluşturulmuştur. Daha sonra eski Yunan filozoflarından biri olan Sokrates,

düşünme üzerine Sokrates yöntemi ile sorgulama şeklini geliştirmiştir (Özden, 1999). Sokratik diyalog olarak da bilinen bu yöntem ile kesin gibi bilinen bilgilerin bile kesin olamayacağı ortaya konulur (Çakır, 2013). Bu yöntemde cevaplar yerine sorular verilir. “Sorulan her sorunun cevabı başka bir soruyla verilir. Yani, her bir soru bir öncekinin cevabı olduğu gibi aynı zamanda cevaplanması gereken yeni bir sorudur. Yani bu yöntem bir konunun aydınlatılması, soru matkabının sürekli konunun derinliğine doğru itilmesi ile gerçekleştirilir” (Özden, 1999: 110). Böylece düşünme süreci ortaya çıkar. Sokrates’in yöntemi ile başlayan süreç Platon’da kendi duygu ve düşüncelerinin altındaki şekiller veya fikirlerin arkasındaki görünümü açıklamaya çalışma ile devam eder. Platon düşünme konusunda biçimlere-görünüş ve gerçeklik- işaret eden zihinsel kelimeler ile yürütülen içsel bir diyalog olarak bakar. Yani biçimlerin doğasının ve birbirleriyle olan ilişkilerinin ortaya konduğu zihinsel bir eylemdir. Platon’a göre düşünme genel geçer bilgi olarak görülen idealara ulaşmak için görülen kesin yoldur.

Aristoteles’e göre düşünme, usun bağımsız ve kendine özgü bir eylemdir. Ayrıca düşünme; ayırma, birleştirme, karşılaştırma, biçimleri ve bağlantıları kavrama becerisidir. Aristoteles’te düşünme, Platon’un belirttiği ve onun düşüncesiyle benzerlik gösteren “ruhun içsel konuşması” ile “dış konuşma” kavramları üzerinde durularak açıklanır. Bu noktada Aristoteles düşünmeyi tıpkı Platon’daki gibi ruhun kendisiyle bir diyalogu olarak ifade eder. Aristoteles daha çok mantığı inşa ederek düşünme yolları, kuralları ve ilkeleri belirleyerek mantıksal bir boyut çerçevesinde düşünmeyi ele alır.

Düşünme konusundaki süreç Descartes ile farklı bir boyut elde eder. Descartes her şeyden kuşku duyarak yola çıkar ve düşünmek ile bağlantısını kurar. Doğruluğundan şüphe edilemeyecek kadar mutlak bilgiye ulaşır. Aynı şekilde, düşündüğüm de aynı derecede doğrudur, der. Peki, kuşku düşünmek midir? Düşünmeseydim eğer kuşkulanıp kuşkulanmadığımı hatta varlığımı bile bilemeyecektim. Ancak varım, var olduğumu da biliyorum; bu gerçekleri biliyorum, çünkü kuşku duyuyorum, yani dolayısıyla düşünüyorum diyerek ünlü önermesi olan ‘Düşünüyorum o halde varım’ sözünü ortaya koyar. Descartes, düşünmek sözü ile doğrudan doğruya gözlemlenecek şekilde ortaya çıkan bütün şeyleri anlar. Düşünmekten var olmaya geçişi gerçekleştirerek düşünme sürecini açıklamaya çalışır.

Kant ise, akıl-zihin-algılama bütününe ifade eden düşünmenin biyolojisini ortaya koymaya çalışır. Kant’a göre, insan bilgisinin, birbirinden ayrılmaz parçaları olan iki ayrı kaynaktan doğar. Bunlar harici eşyanın bizim üzerimize olan tesirlerini alan algılama ve hassasiyetin aldığı bu tesirler üzerine düşünen düşünmedir. Alıcı bir alet olan algılama yoluyla bize nesnelere verilir. Elde edilen mevzunun üzerine düşünme yoluyla düşünülür. Duyuların işi görmek, anlama yetisinininki ise düşündürmektir (Erişirgil, 1997: 74-75). Kant, düşünme yetisini içine alan, nasıl düşünmemiz gerektiğini söyleyen ve bilimlere girişi sağlayan bir köprü olarak gördüğü mantığı kendi içinde inceler. “Transendental Analitik’te anlama yetisini incelerken Transendental Diyalektik’te aklı, Transendental Estetikte ise algıyı inceler (Heimsoeth, 1967: 87-89).

Hegel ise düşünme konusunu mantık ile bağdaştırarak açıklamaya çalışır. Hegel’e göre mantık biçim açısından üç yan taşımaktadır. Bunlar soyut, diyalektik ve kurgusal düşünmeyi oluşturan üçlü evrendir. Soyut evre anlayışa vurgu yapar. Anlama, Hegel’e göre, anlık tarafından gerçekleştirilir ve özdeşlik ile çelişmezlik ilkesine dayanan bir yandır. Hegel’de diyalektik evre düşünmenin anlamadan sonra gelen aşamasıdır. Aşamada anlamlığın soyut belirlenimlerine ve soyut karşıtlıklarına varlığına son verilir. Kurgusal evre ise olumlu us olarak da adlandırılır. Kurgusal evre, düşünme sürecinde birinci evre olan belirleme ile ikinci evre olan olumsuzlamanın bir sentezidir. Daha açık bir ifade ile karşıtlıklar içindeki belirlenimlerinin birliğini ifade eder. Kurgusal evre, Hegel’de düşünce kuramı açısından bakıldığında, olumlu ve somut bir içeriğe sahiptir. Daha evrensel

ve soyut, fakat ussal olmak açısından açılmış ve edimselleşmiş somut gerçekliğe karşılık gelmektedir.

Heidegger için ise düşünme, ele geçirilmiş ve olup bitmiş bir olgu değildir. Tam tersine hakkında düşünülerek kavranan bir olgudur. Burada düşünme, bizzat düşünmenin kendisi olarak kavramaya yönelmektedir. Hala düşünmüyoruz, diyen Heidegger, asıl olarak düşünülmesi gerekeni düşünmediğimiz için bu durumun olduğunu söyler. Hala düşünmediğimiz yani asıl düşünülmesi gereken şey Varlık'tır. Aslında Heidegger için düşünme, şeylerin doğasından, Varlık'ın kendisinden çıkan bir çağrıya insanlar tarafından verilen bir karşılıktır. "Düşünme Varlık'tan olagelerek Varlık'a ait olduğu için Varlık'ın düşünmesidir. Bu nedenle de düşünme olgusu Heidegger'de bilişsel bir yan olmaktan ziyade Varlık'a ait olan soyut bir yandır.

Anlatılanlardan yola çıkarak yüzyıllar içerisinde değişen bir düşünme algısının olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu da her dönemde farklı ve çeşitli bir düşünme olgusunun olduğunu göstermektedir. Özellikle bu konu üzerinde duran filozoflar ele alındığında yaşadıkları dönemlerin etkisi ile düşünme olgusunda değişmelerin olduğunu gözler önüne sermektedir. İster ilkçağda olsun ister çağdaş dönemde olsun düşünme olgusu insan var olduğu sürece olacak olan bir olgudur ve bu durum değiştirilemez.

KAYNAKÇA

- Altınörs, S. A. (2010). Düşünce ile Dil Arasındaki İlişkiye Descartes'ın Yaklaşımı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(28), 389-401.
- Aristoteles (1947). *Organon I, Kategoriler*, (Çev.) Hamdi Ragıp Atademir, (2. Baskı), İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Aristoteles (1966). *Organon III, Birinci Analitikler*, (Çev.) Hamdi Ragıp Atademir, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Aristoteles (1984). *Metaphysics*, In *The Complete Works of Aristotle*, Jonathan Barnes, (Ed.) Translated by W. D. Ross, Princeton, N. J.: Princeton University.
- Aristoteles (1984a). *Physics*, The Complete Works of Aristotle, Jonathan Barnes, (Ed.) Translated by R. P. Hardie and R. K. Gaye, Princeton, N. J.: Princeton University.
- Aristoteles (2005). *İkinci Çözümlemeler*, (Çev.), Ali Houshiary, İstanbul: YKY.
- Aristoteles (2015). *Metafizik*, (Çev.), Gurur Sev, İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Aristoteles (2017). *Kategoriler-Önergeler Bütün Yapıtları -7*, (Çev.), Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Arslan, A. (2007). *İlkçağ Felsefe Tarihi 3: Aristoteles*, (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Atademir, H. R. (1947). *Filozoflara Göre Felsefe*. Konya: Atademir Yayınları.
- Birgül, M. (2012). Heidegger'in 'Hâlâ Düşünmemek' Eleştirisi Bağlamında İslam Düşünce Tarihine Bakmak. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler) Dergisi*, 14, 135-155.
- Cevizci, A. (2012). *Bilgi Felsefesi*, (3. Baskı). İstanbul: Say.
- Çakır, N. (2013). *Üniversite Eğitiminin Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Gelişimine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Çüçen, A. K. (2013). *Mantık*, (8. Baskı). Bursa: Sentez Yayınları.
- Durakoğlu, A. ve Ay, V. (2012). Descartes ve Searle'de Zihin Problemi. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler) Dergisi*, 13, 187-200.
- Descartes, R. (1986). *Aklın Yönetimi İçin Kurallar*, (Çev.) Müntekim Ökmen, İstanbul: Doğuş Yayınları.
- Descartes, R. (1991). *Discourse on the Method*, (Trans.) John Cottingham Robert Stoothoff ve Dugold Murdoch, In *The Philosophical Writings of Descartes*, vol. I, Cambridge: Cambridge University.

- Erişirgil, M. E. (1997). *Kant ve Felsefesi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gökberk, M. (2005). *Felsefe Tarihi*, (16. Baskı), İstanbul: Remzi Yayınları.
- Guthrie, W. K. C. (1960). *The Greek Philosophers: From Thales to Aristotle*, New York: Harper and Brothers.
- Hegel, G. W. (1986). *Tinin Görüngübilimi*, (Çev.), Nejat Bozkurt, İstanbul: Remzi Yayınları.
- Hegel, G. W. (2014). *Mantık Bilimi-Anahatlarda Felsefi Bilimler Ansiklopedisi 1*, (Çev.), Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Hegel, G. W. (2014a). *Mantık Bilimi-Büyük Mantık*, (Çev.), Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Heidegger, M. (2012). *Dilin Doğası, İnsan Bilimlerine Prolegomena Dil, Gelenek ve Yorum*, (Çev.) Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Heidegger, M. (2013). *Düşünmek Ne Demektir?*, (Çev.), Rıdvan Şentürk, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Heidegger, M. (2013a). *Hümanizm Üzerine*, (Çev.), Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Heidegger, M. (2014). *Varlık ve Zaman*, (Çev.), Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Heimsoeth, H. (1967). *Immanuel Kant'ın Felsefesi*, (Çev.), Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Hibben, J. G. (2000). *Hegel's Logic: An Essay In Interpretation*. Canada: Batoche Books
- Kant, I. (1992). *Lectures on Logic*, (Trans.) Micheal Young, Cambridge: Cambridge University.
- Kant, I. (1995). *Prolegomena*, (Çev.), Ionna Kuçuradi, Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2015). *Kişinin Düşünerek Yönünü Tayin Etmesi Ne Anlama Gelir?, Düşüncenin Çağrısı* içinde. (83-102). (Çev.) Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları.
- Kant, I. (2016). *Arı Usun Eleştirisi*, (Çev.), Zeki Eyuboğlu, İstanbul: Say Yayınları.
- Küyel, M. T. (1969). *Aristoteles ve Farabi'nin Varlık ve Düşünce Öğretileri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Mengüşoğlu, T. (1988). *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Remzi Yayınları.
- Özden, Y. (1999). *Öğrenme ve Öğretme*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Özlem, D. (2004). *Mantık Klasik/Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi*, (7. Baskı), Ankara: İnkılap Yayınları.
- Platon. (1987). *Cratylus*, In The Collected Dialogues. Benjamin Jowett, Princeton University.
- Platon. (1997). *Sofist*, (Çev.), Ömer Naci Soykan, İstanbul: Remzi Yayınları.
- Platon. (2007). *Menon*, (2.Basım). (Çev.), Ahmet Cevizci, İstanbul: Sentez Yayınları.
- Platon. (2016). *Euthyphron*, (Çev.), Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Sümer, B. A. (2011). Parmenides'in 'Düşünme ve Varlık Aynı Şeydir' Yargısına Heidegger'in Yorumu Açısından Bir Bakış. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 11, 137-154.
- Taşdelen, V. (2012). Düşünme Eğitimi ve İyi Hayat Kavramı. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, (146), 20-28.
- Taylan, N. (2011). *Ana Hatlarıyla Mantık*, (4. Baskı). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Wood, A. W. (2009) *Kant*, (Çev.) Aliye Kovanlıkaya, Ankara: Dost Yayınevi.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The aim of this study is to show the place of thinking in the philosophical process. For this purpose, the structure starting from Greek philosophy to Heidegger is discussed.

Methodology

Data were collected through qualitative research techniques through document analysis. Various books and articles were used to evaluate thinking on a philosophical platform.

Findings

Thinking is an important issue that philosophers focus on as the starting point of philosophy. In the process that started with the philosophers of nature, a thinking system was formed with inquiries about the main article of the universe. Later, one of the ancient Greek philosophers, Socrates, developed the way of questioning with Socrates method on thinking (Özden, 1999). This method, also known as the Socratic Dialogue, makes it clear that certain information cannot be precise (Çakır, 2013). In this method, answers are given instead of answers. The answer to each question is given by another question. So, each question is a new question that needs to be answered at the same time as the answer to the previous one. Thus, the process of thinking emerges. The process that started with the method of Socrates continues in Plato with an attempt to explain the appearance behind the figures or ideas under their own feelings and thoughts. Plato sees as an inner dialogue with mental words that point to thinking - appearance and reality - in thinking. In other words, the nature of the forms and their relationship with each other is a mental action. According to Plato, thinking is the definite way to reach the ideals which are seen as general information.

For Aristotle, thinking is an independent and distinctive act of reason. Also thinking; is the ability to grasp, combine, compare, comprehend forms and connections. In Aristotle, thinking is explained with an emphasis on the concepts of "inner speech of the soul onun and ti outside speech konuş which Plato stated and which is similar to his thought. At this point Aristotle expresses thinking as a dialogue with the soul itself, just like in Plato. Aristotle focuses on thinking in a logical dimension by building more logic, thinking ways, rules and principles.

The process of thinking takes a different dimension with Descartes. Descartes sets out with every doubt and connects with thinking. If it's true, I doubt it. In the same way, what I think is equally true, he says. Well, is it doubt? If I didn't, I wouldn't even know if I was suspicious or even existed. But I do, I know that I exist; I know these facts because I doubt it, so I think by saying the famous proposition, "I think I'm in that state" promises. Descartes understands ecek all the things that appear to be observed directly with the words of contemplation. Try to explain the process of thinking by passing from thinking to being.

Kant tries to put forward the biology of thinking, which expresses the whole of mind-mind-perception. According to Kant, human knowledge, the inseparable parts of the two are born from the source. These are the thoughts that reflect on the effects of the senses and sensitivities that the external property has on us. Objects are given to us through detection which is a receiving instrument. It is thought through thinking on the obtained subject. To see the work of the senses, the ability to understand is to think (Erendirgil 1997, p. 74-75). Kant examines the logic he sees as a bridge that encompasses his thinking ability, tells us how to think and provides access to the sciences. While examining the comprehension ability in Transcendental Analytic, he examines mind in Transcendental Dialectics and perception in Transcendental Aesthetics (Heimsoeth 1967, pp. 87-89).

Hegel tries to explain the subject of thinking by combining it with logic. According to Hegel, logic has three sides in terms of form. These are the three-dimensional universe that

constitutes abstract, dialectical and fictional thinking. The abstract phase emphasizes understanding. Understanding, according to Hegel, is realized by the truth and is based on the principle of identity and non-contradiction. The dialectic phase in Hegel is the phase of thinking after understanding. In the stage, the existence of the abstract determinations and abstract contrasts of the moment is terminated. the fictional stage is also called positive us. The fictional phase is a synthesis of the second stage of negation, which is the first stage in the thinking process and the determination. In other words, it expresses the unity of the determinations within the opposites. The fictional phase has a positive and concrete content from the point of view of Hegel's theory of thought. It corresponds to the concrete reality that is more universal and abstract, but opener and realistic in terms of being rational.

For Heidegger, thinking is not a phenomenon that has been seized and finished. On the contrary, it is a phenomenon that is conceived with thought. Here, thinking is directed towards understanding itself as thinking itself. We're still not thinking, says Heidegger, because we don't really think what should be considered. What we still don't think about is the Being. In fact, for Heidegger, thinking is a human response to a call from the nature of things, the Being itself. Ir Thinking is the Thinking of Being, since it belongs to the Being. Therefore, the notion of thinking is an abstract one belonging to Being rather than a cognitive side in Heidegger.

Conclusion and Discussion

As a result, there is a perception of thinking that has changed over the centuries. This shows that there is a different and diverse thinking phenomenon in every period. In particular, when the philosophers on this subject are considered, it reveals that there are changes in the thinking phenomenon with the effect of their periods. Thinking, whether in antiquity or in the contemporary period, is a phenomenon that will exist as long as man exists, and it cannot be changed.